

Czukur Ákos Gellért¹Az életvégi döntések legfontosabb etikai és filozófiai kérdései²

Az életvégi döntések kérdéskörének jelentősége egyre inkább növekszik, aktualitása az elmúlt évtizedekben megkérdőjelezhetetlenné vált. Egyre több tanulmány, cikk és könyv foglalkozik ezzel a problémával. A jelenség kutatói számos aspektusból – gyakorlati és elméleti síkon is – közelítik az életvégi döntések elengedhetetlen kérdéseit, feltárva ok-okozati összefüggéseket, megoldásokat és alternatívákat keresve. Kétségtelen tény, hogy a halál, illetve az elmúlás gondolata megkerülhetetlen alkotóeleme emberi létünknek.

Barcsi Tamás – Kőműves Sándor – Nemes László: *Életvégi döntések* című könyve³ öt nagy szerkezeti részre oszlik. Valamennyi fejezet fókuszában az életvégi döntés fogalma, jellemzői állnak, ugyanakkor a szerzők más-más oldaláról közelítik meg ezt az aktuális problémakört. Álláspontom szerint a mű fejezetei – azon túl, hogy eltérő perspektívákat mutatnak be – mégis valahol összekapcsolódnak, és rendszerszintű szemléletet mutatnak be az olvasók számára. Hiszen tudjuk jól, hogy bármilyen társadalmi – morális – jogi kérdés megfelelő szintű feltárásához, és hatékony kezeléséhez az intézmény valamennyi szemszögét görcső alá kell vennünk.

Már a könyv bevezetője is szemlélteti, hogy a halál jelenségéhez való viszonyulás minden időben komoly kihívást jelentett a társadalmak számára, és nagyban befolyásolják ezt a kulturális, tradicionális tényezők. Az előszó gondolatainak középpontjában álláspontom szerint egy paradoxon áll, ami az egész könyv fókuszában álló jelenség egyik nagy jellegzetessége. Ugyanis a társadalmak a halál tényéhez negatívan viszonyulnak, hiszen a földi életet az ember általában nem szívesen hagyja el. Ugyanakkor ez a szemlélet párosul az emberi elme kíváncsiságával. Minden emberi cselekedetben és értékrendben valamilyen módon megjelenik az élet vége, és ez jelentősen befolyásolja kapcsolatrendszerünket is. Az előszó így fogalmazza meg: „Leginkább pedig nem szívesen halunk meg. Ugyanakkor ez az élet ténye, a tudat pedig, hogy az életünk, létünk véges, különös módon határozza meg az emberi gondolkodást.” És hogy mitől is lett ez a kérdéskör ennyire aktuális és vizsgálendő területté? Az elmúlt évek eseményei nagyban hozzásegítették a tudósokat, kutatókat. Hiszen a COVID-19 világijárvány és Karsai Dániel esete is felrázta az egyént, a közösségeket, és mélyen érintette családjaink, baráti társaságaink egészségét, jólétét. Véleményem szerint a könyv rövid, ugyanakkor tartalmas bevezető gondolatai nemcsak a témával behatóbban foglalkozó szakemberek, hanem a laikusok figyelmét és érdeklődését is felkelti, és érzékennyé teszi arra, hogy az életvégi döntések körével igenis foglalkozni kell. Barcsi Tamás három fejezeten keresztül vizsgálja az életvégi döntések világát, természetét és jellegzetes vonásait.

Az első fejezet a *Halál és kultúra* címet viseli. A fejezet első részében a szerző arról értekezik, hogy a halál jelenségéhez az emberekben legtöbbször a félelem érzése társul, hiszen a halál gyakran érinti közvetlen környezetünket, és ez jelentősen rányomja bélyegét az élet vége felé kapcsolódó felfogásunkra. Különböző gondolkodók, és szerzők munkásságát említi röviden, akik a félelemérzet feloldását állították vizsgálódásuk középpontjába. Vallási, rituális felfogásokat sorol fel, amelyek a régmúltban vigaszt jelenthettek a gyászolóknak, segítve ezzel a tragédia feldolgozását az emberekben. Barcsi Tamás arról ír, hogy a modern Nyugaton egyszerűen negligálják az élet múlandóságának gondolatát, a halál eltűnése áll a

¹ Czukur Ákos Gellért, Pécsi Tudományegyetem Állam – és Jogtudományi Doktori Iskola PhD hallgató

² DOI 10.59558/jesz.2025.2.198

³ Barcsi Tamás – Kőműves Sándor – Nemes László: *Életvégi döntések*. L'Harmattan Könyvkiadó Kft., Budapest, 2024. ISBN: 9789636461799 <https://doi.org/10.56037/978-963-646-179-9>

középpontban. „A modern ember általában értelmetlenségnek tartja a szenvedést, ezért retteg a haldoklástól, a halál-esemény pedig a kiszámíthatatlanság, az uralhatatlanság miatt tölti el félelemmel.” A szerző szerint ugyanakkor előbb-utóbb mindannyiunknak szembe kell néznünk – közvetlenül vagy közvetve – életünk végességével, valamint a szenvedéssel, ezért nem söpörhetjük le egyszerűen az asztalról ezeket a kérdéseket. Barcsi Tamás a fejezet végén azt a ténymegállapítást teszi meg, hogy a halál tabusítása manapság ugyan nem szűnt meg, viszont – többek között a globális szinten megjelenő pandémia – oldotta ezt a radikálisan elutasító hozzáállást az emberekben. Ugyancsak szerepe volt például hazai viszonylatban a Karsai-ügynek, továbbá a tömegtájékoztatás szerepét is kiemeli a szerző a szemléletváltás kapcsán.

A második fejezetben Barcsi Tamás egy logikus történeti áttekintést ad az olvasó számára. Elsőként a görög filozófia kiemelkedő képviselőit említi meg, többek között *Szókratész* és *Platón* halálhoz és múlandóságához kötődő felfogását, szemléletét. A szerző ismerteti a legjelentősebb római és reneszánsz halál-felfogásokat is. A továbbiakban két felfogást hasonlít össze: a sztoikus valamint az epikureusi rendszer lényegi differenciáit mutatja be. Részletesen ismerteti *Montaigne* halálértelmezését, akire az előbbi nézetek hatással voltak. A 19-20. századra is kitérve hiteles képet kapunk a különböző halál- felfogásokról. A fejezet tehát a különböző korok eltérő nézeteit képviselő filozófusainak álláspontját mutatja be kellő részletességgel a halál elfogadásával összefüggésben. Barcsi Tamás kiemeli az *egzisztenciálfilozófiai* megközelítéseket, köztük *Kierkegaard*, valamint *Heidegger* munkásságát. A fejezet végén a szerző összegzi a kifejtett nézeteket, azok leglényegesebb jellegzetességeit: „A fentiekben röviden áttekintettük annak a nyugati filozófiai tradíciónak néhány fontos vonatkozását, amely szerint halandóságunk tényleges elfogadása, a halálról való gondolkodás, a halálfélelmünk csökkentése a jó élet feltétele, ugyanakkor szót ejtettünk e tradíciót kritizáló álláspontokról is. Modern egzisztenciálfilozófiák nyomán a halálhoz való saját, egzisztenciális viszony kialakításának fontosságára hívtuk fel a figyelmet, heideggeri alapú, azt némileg módosító szemléletet képviselve (természetesen az olvasón múlik, hogy elfogadja-e ezt a felfogást).” Az említett logikus felépítést mi sem bizonyítja jobban, hogy a felfogások felsorolása időrendi sorrendben történik, és a szerző egyértelműen rámutat a rendszerek közötti hasonlóságokra, illetve lényegi eltérésekre. Ily módon a könyv befogadója is egy rendszerezett történeti áttekintést kap, ahol nem veszik el az apró részletekben, hanem a könyv további fejezeteinek megfelelő értelmezéséhez kap mankót.

A harmadik fejezet címe: *Az emberi méltóság tisztelete és az életvégi döntések*. Barcsi Tamás az életvégi döntések problémakörét az emberi méltóság tiszteletével hozza összefüggésbe. A fogalom eredetének tisztázása után röviden, ugyanakkor kellő precizitással kifejti az eutanázia fogalmát és típusait. Ugyanakkor a tipizálás nem egy száraznak tekinthető, lexikális és nehezen megérthető módszer a szerzőnél, hiszen gyakorlati példákon keresztül a joghoz, valamint a filozófiához nem értő olvasó is könnyen megértheti az elhatárolási kérdéseket. Barcsi Tamás tisztázza a halálba segítség valamint a halni hagyás definícióit, és megmagyarázza ezeknek az asszisztált öngyilkosságtól való eltérését. Az önkéntes, illetve a kényszeren alapuló eutanáziát is világosan megkülönbözteti egymástól, utóbbit egy szemléletes jogeset kapcsán mutatja be. A szerző a terminológiai viták és ellentmondások száraz és hosszanti leírása helyett a frappáns, ugyanakkor mindenre kiterjedő helyzetfelvázolási módszert alkalmazza. Röviden, de lényegre törően tisztázza az aktuális fogalom- illetve típusmeghatározási viták lényegét, majd ezek felhasználásával konkretizálja a fogalmi elemeket adott kategóriához kötődően. Véleményem szerint a fejezet egyik leglényegesebb része az életszentség valamint az életminőség elvének összevetése. Barcsi Tamás szisztematikusan magyarázatot ad a két uralkodó felfogásra, és ezek egymásra utaltságát is megemlíti: „Az említett két elvvel kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy aki az életminőség elve alapján gondolkodik, ugyanúgy szentnek tarthatja az életet, csak éppen mást ért annak szentsége alatt.” Ezzel a megállapítással abszolút egyetértek, hiszen a szentség fogalma egy

igen szubjektív kategóriát képez: ugyan eltérő formákban, de a társadalom valamennyi tagja életében fókuszban áll a szentség, az értékek fontossága. Majd *Ronald Dworkin* munkásságának rövid elemzése segítségével a szerző bemutatja az önérték jelenségét, valamint ennek összefüggését az emberi élet sérthetlenségével, amely a halál-felfogásunkra is nagy befolyással bírhat. A szerző a fejezet további részében az emberi méltóságot, mint értéket mutatja be, és ennek tiszteletét hangsúlyozza. Kiemeli *Immanuel Kant* álláspontját, aki szerint: „tehát az ember és minden eszes természet méltóságának alapja az autonómia.” Barcsi Tamás ebben a fejezetben az emberi méltóságot az emberi szabadsággal, az élet szentségével, valamint az egyediséggel összefüggésben írja, amely másokkal egyenértékű tiszteletet feltételez. A szerző kiemeli Brian Clark: *Mégis kinek az élete?* című színművét, valamint egy filmes példát is felhoz: Alejandro Amenábar: *Belső tenger* című 2004-es filmjét. Mindezen példákkal pedig az életvégi döntésekkel kapcsolatos morális, etikai és jogi kérdéseket is kutatja. Barcsi Tamás a fejezet második felében az életvégi döntésekkel kapcsolatos szabályozási vitákról, az állami közbelépés lehetséges eseteiről értekezik. Kiemeli az erkölcsi terhek jelenlétét, valamint leszögezi, hogy az államnak nem szabad ezen döntésekbe túlzottan befolyást gyakorolni. Álláspontom szerint az emberi méltóság és szabadság indokolatlan korlátozása valósulna meg ilyen esetekben, és az életszentség elve is sérülne ilyen szituációkban. A fejezet végén a szerző rövid képet tár elénk az életvégi terápiák világáról. Barcsi Tamás álláspontja szerint a hospice-palliatív gondozás, a logoterápia valamint az „utolsó vacsora” rítusa is kiemelt jelentőséggel bírhat a halálhoz való viszonyulás kapcsán. És mi lehet ezen alternatív megoldások célja és szerepe? Egyrészt a halálhoz kapcsolódó aggodalom és félelem leküzdése, valamint az, hogy az ember a legtragikusabb időkben is értelmet keressen és találjon saját életének.

A könyv negyedik fejezetét Nemes László írta: *Hogyan hozunk döntéseket az életünk végéről?* A szerző a fejezet első részében egy fogalmi tisztázással él. Meghatározza a halál definíciójának hármas felfogását, valamint az életvégi döntések jelentését. Akárcsak Barcsi Tamás, Nemes László is tartózkodik a túlságosan részletes, szakkifejezésekkel teli magyarázatoktól. Ehelyett gyakorlati példákon keresztül szemlélteti a meghatározások közti különbségeket, feloldva így a definiálási „zsákutcákat”. Álláspontom szerint a tabu fogalmának kifejtése, és szerepe elengedhetetlen ahhoz, hogy a halálhoz és az életvégi döntésekhez megfelelően közelítsünk, hiszen – ahogy Barcsi Tamás is említette – napjainkban is jelen van e kérdéskör elbagatellizálása iránti hajlam a társadalomban. Nemes László a továbbiakban a halálhoz kötődő döntési folyamatokat tárgyalja. leszögezi, hogy manapság sok esetben – leginkább kórházi viszonyok között – a halál tulajdonképpen döntésekhez kapcsolódik. A döntések folyamatában pedig részt vehetnek orvosok, jogászok, filozófusok, politikusok, illetve a hozzátartozók is. Nemes szerint elengedhetetlen az a kérdés, hogy adott szituációban ki van feljogosítva a döntés meghozatalára. A szerző a döntéshozatali folyamatok háttérében álló élettani hatások, kulturális különbségek szerepét is lényegesnek tartja, amelyek nagyban befolyásolhatják a racionális döntési mechanizmusok megvalósulását. Nemes László a továbbiakban az eutanázia etikai és filozófiai dilemmáit veszi górcső alá. Álláspontja szerint nem csupán bioetikai, hanem számos morális szempontot és kérdést is felvet az eutanázia jelensége. Egyértelműen leszögezhetjük, hogy az életvégi döntések és az emberi méltóság felfogására is nagy hatást gyakorol az aktuálisan fennálló politikai berendezkedés, a különböző politikai irányok más-más aspektusból közelítik meg ezeket a kérdéseket. Ugyanakkor gyakorta előfordul, hogy a politikai rendszerek egymás nézőpontjait vegyítik, és így alakítják ki felfogásukat, ezzel paradox helyzeteket teremtve. Nemes László ezután egy részletes történeti áttekintést ad, meghatározza azt a fejlődési ívet, amin keresztül aktuálissá vált az életvégi döntések világa. Az eutanázia, az emberi szabadság és az autonómia egymáshoz fűződő viszonyát gyakorlati eseteken keresztül szemlélteti a kötet olvasói számára. A fejezet végén Nemes László az erkölcsi jelentőségű szempontokról beszél. Kifejti, hogy a megfelelő életvégi döntés szubjektív jellegzetességeket mutat, hiszen például egy vallásos ember számára

egészen mások a követendő értékek, mint egy nem vallásos ember számára. Ilyen értelemben, álláspontom szerint, az emberi élet értékes mivoltát, a földi élet múlandóságát is egészen máshogyan értelmezik, és egy életvégi döntés meghozatalánál is egészen más szempontokat helyeznek előtérbe. Nemes László különbséget tesz a magára hagyott páciens, valamint az erényes páciens között.

A könyv utolsó fejezete Kőműves Sándor munkája, ez az *Életvégi döntések az egészségügyi ellátás keretében* címet viseli. Bevezetesként a medikalizáció fogalmát, valamint folyamatának lépéseit tisztázza, amit azzal folytat, hogy az élet utolsó szakaszában is alapvető igénye az embernek, hogy döntéseit tekintve megillessze őt az egyéni autonómia kiváltsága. Ez szorosan összekapcsolódik az egyéni szabadság-és érdekérvényesítés meglétével is, hiszen – Kőműves szerint – az egyénnek fontos az, hogy adott helyzet lehetőségeihez mérten saját maga alakíthassa ki élete befejezésének körülményeit. A szerző a következőkben filozófiai aspektusokból vizsgálja az életvégi döntések lehetőségeinek tárházát. A szenvedés fogalmának meghatározásán túl leszögezi, hogy az életvégi döntések terén az egyik legfontosabb kritérium a beteg szenvedésének csökkentése, minimalizálása. A szerző a hospice mozgalmak jelentőségét és feladatait részletesen mutatja be az olvasóknak. *Saunders* megállapítását helyezi fókuszba, aki szerint: „A modern hospice-t úgy határozom meg, mint ami egy olyan képzett (skilled) közösség, amely a halálos és a hosszú időn át tartó betegséggel küzdő betegek és családtagjaik életminőségének javításán dolgozik. Egyesek az elgyengült időseket is ide sorolják. A hospice az élet egy sajátos formája, és egy adott értelemben még mindig az utazással kapcsolódik össze: a betegek, a családok, az idősebb lakók és a munkatársak az önkéntesekkel, akik találkoznak velük, mindannyian egy szellemi utazás részeseivé válnak”. Másik alternatív megoldásként kiemeli a palliatív gondozás intézményét, amelyek célja a betegek, valamint hozzátartozóik életminőségének javítása, a pszichológiai, valamint a társas problémák kezelése. A fejezet középső részében a szerző az eutanáziával összefüggő fogalmak magyarázatára, fogalmi ellentmondások tisztázására vállalkozik. Kiemel két ellentétpárt: a tett-mellőzés, valamint a szándék-előrelátás ellentétpárjait. Álláspontja szerint ezen fogalmak tisztázása elengedhetetlen az eutanázia jelenségének pontos megismeréséhez és megértéséhez. Gyakorlati érzékeltetésként Kőműves Sándor felvázolja röviden a holland-modellt, részletezve a hazai szabályozáshoz képest jelentkező különbségeket. A fejezet szerves részét képezi az életmentő, illetve az életfenntartó kezelés közötti elhatárolási problémák feloldása, valamint a hazai jogi háttére ezen kezelési formák visszautasításának. A szerző hosszasan foglalkozik a terminális szedálás jelenségével. Kifejti annak klinikai formáit, valamint leszögezi vele kapcsolatban az arányosság követelményének fontosságát. A szedálással kapcsolatban Kőműves foglalkozik az értelmezési felfogásokkal, az ellentmondások hátterével és annak szándékával. A fejezet utolsó előtti részében a szerző az – orvos által asszisztált öngyilkosság – kérdését vizsgálja. Először definiálja az öngyilkosságban közreműködés jelenségét, majd a hazai büntetőjog általi értelmezést tárja fel előttünk. Az értelmezés kapcsán a hazai elemzésen túl nemzetközi kitekintést is ad a szerző: először Svájc, majd USA jogi hátterét említi meg, és fejti ki részletesebben. Az utolsó fejezet lezárásaként Kőműves Sándor egy érdekes életvégi döntésről értekezik: a táplálék- és folyadékbevitel önkéntes beszüntetéséről. Ennek típusairól, előfordulási eseteiről valamint klinikai szakaszairól is beszámol a szerző. Végezetül ezen életvégi döntést értékeli az aktuális viszonyok és tapasztalatok alapján.

Összességében megállapítható, hogy a könyv – és azon belül minden egyes fejezete – rendszerszerű megközelítést alkalmaz és logikus felépítéssel rendelkezik. Mindhárom szerző munkáját a tudományos igényesség, a szakirodalmi gazdagság, valamint az aktuális problémákra való összpontosítás jellemzi. A fejezetek szókincsére a szakkifejezések gazdagsága jellemző, ugyanakkor a száraz dogmatikus megfogalmazások helyett a gyakorlati aspektust követő, valós eseteket preferáló elemzés került a fókuszba. A könyv fő üzenete véleményem szerint az, hogy az élet végességének kérdéseivel foglalkoznunk kell. Továbbá

fontos megjegyeznünk, hogy az ember egyéni szabadsága és emberi méltósága áll az életvégi döntések középpontjában. Eppen ezért olyan megközelítéseket, módszereket kell alkalmazni, és olyan szabályozásokat kell kialakítani, amelyek a társadalmat érzékennyé teszik ezen probléma- és kérdéskör aktualitása iránt. Kétségtelen, hogy minden embernek van valamilyen elképzelése, felfogása az élete végéről és a túlvilágról is. Minden ember egyedi, élete értékekkel gazdagított és sérthetetlen. Álláspontom szerint a médiának is óriási szerepe van abban, hogy az emberek halálhoz és saját létük végességéhez fűződő viszonya milyen irányba tolódik. Gondolok itt olyan tematikus műsorokra, beszélgetésekre, amelyben szakemberek, illetve ilyen tapasztalatokkal rendelkező személyek beszélnek ezekről a témákról. Minden tudománnyal foglalkozó és laikus olvasónak jó szívvel ajánlom a kötet tanulmányozását.